

prebivalstvo je bilo zato v času socializma bolj vključeno v evropske sekularizacijske procese kot poljsko in je danes bolj odporno na poizkuse 'rekatolizacije' družbe kot poljsko prebivalstvo.' (223)

Zanimivo bi bilo navesti še veliko podrobnih ugotovitev, ki so pomembne tako za prihodnje poglobljeno raziskovanje kot za ozaveščanje pripadnikov slovenske družbe o tem, kje smo, kam (lahko) gremo, kaj hočemo, kaj moremo itd. Odgovori na ta vprašanja so pomembni za vse delujoče osebnike, zlasti če nad njimi visijo enostranske posplošene oznake. S Podobami... smo dobili delo, ki omogoča zamejevanje in empirično preverjanje različnih zelo poenostavljenih sodb o religioznosti, o usodi vernikov in cerkve v ("komunistični") preteklosti, o nemoralnosti, o tem, da je slovenska družba v "moralnem razsulu" ipd., ki so postale že skoraj "zgodovinska resnica".

Skratka gre za delo, ki ustreza naslovu "Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)", za delo, ki bralca ne more zazibati v zaverovanost, zagledanost, temveč ga z množico razkritij spodbuja h kritičnemu premisleku in (morebiti ponovnemu) ovrednotenju vsakdanjega dogajanja. To je pripomoček, ki pomaga razkrivati najrazličnejše "modne muhe in zablode", rabe in zlorabe v duhovnem oblikovanju ljudi, ki lahko prispeva k povečanju kulture dialoga in strpnosti na Slovenskem.

Vseh sedem prispevkov šestih avtorjev - vsak po svoje - omogoča, da se učvrstijo nekatere oporne točke zgodovinskega spomina. Zaradi tega je knjiga priporočljiva zlasti za tiste, ki so v svojem relativizmu prepričani, da je najprej rojstvo in šele nato spočetje (če se izrazim z metaforo) in ki manjšinsko izkušnjo posplošujejo na večino prebivalstva. Ti se bodo lahko prepričali, da "čas veselja in sreče" za večino ni nastopil šele leta 1990. Delo predstavlja tudi nezamenljiv vir in spodbudo za prihodnja raziskovanja tega kompleksnega pojava, in čeprav naj bi šlo za "izhodiščne študije,... ki se bodo čez čas izoblikovale v obsežnejše zaokrožene monografske obdelave", bi bilo resnično škoda, če ne bi bilo objavljeno že v tej obliki, kot meni urednik N. Toš (9).

Milan JAZBEC

Anton Grizold, Bogomil Ferfila

Varnostne politike veselil

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 2000, 467 str. ISBN 961-235-031-0

Sodobno varnost, to je tisto, ki jo v odločilnih potezah opredeljujejo spremenjene mednarodne razmere po koncu hladne vojne, se kot paradigmo obravnava v treh temeljnih konceptih: kot individualno, nacionalno in mednarodno. Njeno razumevanje je torej vse bolj izrazito vpeto v mednarodno okolje, s tem pa tudi njeno zagotavljanje vse bolj postaja ne le pristojnost držav in njihovih zvez, temveč celotnega mednarodnega sistema. V njem se, zaradi omenjenih sprememb, vse bolj kaže vodilna vloga peterice veselil: ZDA, Rusije, združujoče se Evrope, Kitajske in Japonske. Celovita in podrobna analiza njihovega varnostnega obnašanja je predstavljena v najnovejšem slovenskem družboslovnem delu z naslovom "Varnostne politike veselil". V njem avtorja, dr. Anton Grizold in dr. Bogomil Ferfila, profesorja na ljubljanski FDV, s kombinacijo varnostnih in globalnih študij na metodološko poenoten in vsebinsko izčrpen način predstavi omenjeno problematiko in ji dodata še analizo soočanja ZDA in RF v Arktiki ter poglavje o vojaški ekologiji.

S koncem hladne vojne se je mednarodno varnostno okolje temeljito spremenilo, in to posledično narekuje oblikovanje nove sestave celotne svetovne moči in odnosov med globalnimi akterji. V tej sestavi moči imajo trenutno odločilen položaj ZDA (njim je namenjeno prvo poglavje v tej knjigi), ki so danes edina svetovna veselila na vseh treh temeljnih področjih hkrati: gospodarskem, političnem in vojaškem. To dejstvo je v veliki meri zgodovinsko pogojeno: ZDA so imele v obdobju 1815 do 1917 zelo stabilne varnostne razmere in so lahko svojo nacionalno varnost zagotavljale z majhnimi sredstvi in brez velikih stroškov. Razvoj njihove velike vojaške moči, ki je postala močna podpora zunanji politiki, je posledica politične in vojaške vključenosti v obe svetovni vojni v 20. stoletju. Skozi ta čas je

nacionalna varnost postajala najpomembnejši del državne politike, ki se je v obdobju hladne vojne izražala v pripravljenosti ZDA, da s politično-diplomatskimi in vojaškimi sredstvi v celoti preprečijo ozemeljsko širitev takratne SZ in njenega komunističnega bloka. Velike in daljnosežne spremembe v zadnjem desetletju so povzročile nastajanje nove zunanjepolitične in varnostne koncepcije ZDA, ki zlasti izhaja iz njihovega sodelovanja pri reševanju vseh pomembnih spopadov v svetu in preprečevanju njihove širitve. V tem okviru ostaja danes aktivnih predvsem pet zavezništev ZDA z drugimi državami: Nato, Rio (20 držav Srednje in Južne Amerike) ter dvostranski sporazumi z Japonsko, Južno Korejo in Filipini.

Sodobna ameriška praksa kaže, da imajo pri oblikovanju in sprejemanju političnih odločitev o obrambni in zunanji politiki ZDA največjo moč in vpliv naslednje formalne institucije: predsednik ZDA, svet za nacionalno varnost, ministrstvo za obrambo, ministrstvo za zunanje zadeve in kongres, medtem ko je pri neformalnih institucijah mogoče izdvojiti vpliv medijev ter različnih interesnih skupin in združenj.

Kljub razvejanosti in prepletlosti institucionalnega okolja (str. 25) je mogoče ugotoviti, da je predsednik ZDA tisti, ki ima največji vpliv in najpomembnejšo vlogo. Ne nazadnje, kljub naraščajoči vlogi kongresa in ob zmanjšanem pomenu kabineta oz. vlade po (saj izkušnje kažejo, da se je večina predsednikov po drugi svetovni vojni pri sprejemanju varnostnih odločitev posvetovala s svojim osebnim in političnim štabom), brez predsednika ne more noben organ oblasti predlagati sprememb ali uresničiti katerikoli sklep o obrambni politiki. Čeprav gre za široko mrežo institucij, katere namen naj bi bil, poleg ostalega, zagotoviti medsebojen nadzor in uravnoteženo delovanje, je mogoče sklepati, da ima pri sprejemanju političnih in varnostnih odločitev v ZDA relativno ozka družbena skupina na ravni celotne ameriške družbe status in funkcijo "vladajoče elite" (str. 41).

V delovanju neformalnih institucij se za medije ocenjuje, da javnost predvsem izraža mnenje o že sprejetih sklepih zveznih organov in nima dejanskega vpliva na spre-

jemanje njihovih odločitev. Zato tudi ugotovitev (str. 39), da je vpliv, ki ga ima ameriška zvezna vlada na javno mnenje, večji od vpliva javnega mnenja na odločitve o obrambni in zunanji politiki. Enako stališče do določene mere velja tudi za vpliv interesnih skupin, čeprav so tu odnosi precej bolj zapleteni in raznovrstni. Vendar se, po mnenju raziskovalcev, te relacije iztekajo v prevladujoč vpliv zvezne administracije, ob opaznem dejstvu, da imajo interesni krogi bistveno večji vpliv na ameriško notranjo politiko (in varnost) kot pa na zunanjo (str. 40).

Sedanja varnostna politika ZDA obsega osnovna načela pri uresničevanju nacionalnih interesov in nacionalnovarnostnih ciljev. Pri tem se pomembno dopolnjuje z zunanjo politiko, skupaj pa tvorita t.i. veliko strategijo, katere glavni cilj je ohranitev države in zmožnosti njenega varnega razvoja. Temeljni viri ogrožanja ameriške varnosti po koncu hladne vojne se kažejo v nepredvidljivosti in negotovosti novega mednarodnega varnostnega okolja. ZDA zato oblikujejo novo strategijo nacionalne varnosti, v kateri se nove razmere v svetu (in s tem tudi nova vloga ZDA v mednarodnem sistemu) odražajo zlasti v spremembah številnosti, strukture in uporabe oboroženih sil, hkrati pa tudi v spoznanju, da tako ni več potrebe po tej veliki strategiji, ampak po strategiji, oblikovani na podlagi območnih pristopov in kolektivnega vodenja držav. V skladu s temi spoznanji so tudi temeljni cilji nove ameriške nacionalnovarnostne strategije, ki jo je Clintonova administracija objavila maja 1999: a) okrepitev ameriške varnosti z učinkovito diplomacijo in oboroženimi silami, ki morajo biti stalno pripravljene za uspešno izvajanje oboroženega boja; b) podpora ameriškemu gospodarskemu razvetu in c) okrepitev demokracije v svetu (str. 47). Za celovitejšo razumevanje vloge oboroženih sil v teh procesih je opazen del tega poglavja posvečen podrobneju in zelo uporabnemu prikazu sestave in osnovnih tendenc v oboroženih silah, po vseh njihovih zvrsteh. Pri tem vsekakor izstopa ugotovitev prizadevanj po nadaljnem zmanjševanju števila njihovih pripadnikov ter zavidljiva stopnja zagotavljanja

tehnološke podpore. Posebej opazni so še naporu po stalnem in institucionalnem zagotavljanju civilnega nadzora nad oboroženimi silami.

Predstavitev in ocena varnostne politike ZDA v sklepnem delu ugotavlja, da se ta edina sodobna vojaška velesila postopoma prilagaja novemu mednarodnemu varnostnemu okolju, v katerem vsekakor želi ohraniti vodilno vlogo. Pri tem ZDA le delno upoštevajo svoje razvojne možnosti za širše razumevanje varnosti kot strukturne prvine sodobne družbe, zunanji pokazatelj le-tega pa je dejstvo o prevladujoči vojaški naravnosti celotne nacionalnovarnostne strukture (shema št. 6, str. 77). Vojaško-obrambna struktura kot celota ima namreč zelo pomembno mesto v ameriški družbi, za oceno njenega vpliva pa je pomembno zlasti troje ugotovitev (str. 78-79): prvič, vojaško-obrambna struktura ameriške družbe ima svoje civilne in vojaške predstavnike na najvišjih položajih v aparatu zvezne države, kjer se sprejemajo odločitve o najpomembnejših vprašanih družbenega življenja; drugič, tak položaj je bil pridobljen v razmerah po drugi svetovni vojni, ko je vsebina ameriške politike postala tesno povezana z vsebino in cilji ameriškega vojaško-obrambnega načrtovanja, in tretjič, očitno je, da bodo morale ZDA po koncu ideološkega in političnega globalizma iz časa hladne vojne tudi obrambno področje bolj radikalno prilagoditi novim gospodarsko-političnim in varnostnim potrebam v lastni družbi in okolju.

Kaže, da je med obravnavano peterico velesil Rusija tista, ki se sooča z najbolj kompleksnim izzivom. Gre za državo, ki je, ob 75% ozemlja nekdanje SZ in 60% njenega prebivalstva, po svoji predhodnici poleg političnega in pravnega nasledstva podedovala tudi zapletenost njene notranje ureditve (21 republik, petina neruskega prebivalstva, zlasti muslimanskega porekla), zaradi katere se sposobnost Moskve za izvajanje nadzora na svojem geografskem obrobju ldrastično zmanjšuje (str. 89). Obenem pa gre tudi za intenziven in kontinuiran konflikt, (saj gre pri vprašanju vrednotenja ruske nacionalne varnosti za očitni boj med pripadniki starih in sodobnih nazorov

(slednji se opirajo na progresivne globalne spremembe v svetu). Naveden konflikt se hrani z vrsto protislovij, npr.: preoblikovanje nekdanjega sovjetskega političnega in gospodarskega sistema v demokracijo in tržno gospodarstvo ostaja cilj, ki ga je treba doseči, saj se kljub razpadu starih struktur odločanja še ni oblikovala nova liberalno-demokratska struktura odločanja; zgodovinska občutljivost in problematičnost odnosov z Evropo ter razpetost tako med staro celino kot azijskim prostorom (oboje izvira zlasti iz velikosti Rusije in posledičnih problemov z njenim upravljanjem, iz njenih nejasno opredeljenih meja na vzhodu in zahodu ter iz odsotnosti identifikacije tako z Evropo kot Azijo); izrazita pogojenost ruske zunanje politike do Zahoda z rusko kulturo (problem identitete v obdobju silovitih sprememb, ki se zlahka zaznavajo kot grožnja po razkroju tradicionalnih vrednot in s tem povezan nastanek protievropske ksenofobije) itd. A vendar je nesporno dejstvo, da je Ruska federacija demokratična zvezna država (ustava iz decembra 1993), z ustavno določenim obstojem treh neodvisnih vej oblasti. V zapletenem in obsežnem sistemu institucij, ki omogoča veliko manevrskega prostora za delovanje različnih vplivnih skupin (vojska, obveščevalne službe, poslovneži itd.), ostaja predsednik Rusije tisti, ki ima v rokah dejansko oblast. Tudi njegove pristojnosti na nacionalno-varnostnem področju so zelo velike (str. 109), skladno z ustavo pa mu pri tem asistira varnostni svet RF. Avtorja posvetita precejšnjo pozornost natančni predstavitvi njegovega delovanja in sestavi ter pristojnostim. Pomemben del poglavja je posvečen prikazu in analizi oboroženih sil: velikosti in strukturi, popolnitvi in sestavi ter glavnim razvojnim problemom (breme sovjetskega jedrskega arzenala, pomanjkanje finančnih virov in tehnološko zaostajanje - tabela št. 2, str. 121) ter urejanju notranje varnosti (zlasti paravojaške sile in obveščevalne službe). Ruska nacionalnovarnostna politika izhaja predvsem iz ocene njenega geostrateškega in varnostnega položaja. Po 400 letih več ali manj nenehne teritorialne ekspanzije se danes nahaja v labilnem položaju negotovega obvladovan-

ja zlasti svojih jugovzhodnih meja in v stanju splošne notranje družbene krize. Skoraj paradokсно, a zato nič manj logično, se sliši ugotovitev, da je glavni vir nevarnosti za Rusijo danes znotraj nje same (občasne težnje radikalnih sil, nacionalni, etnični in religiozni vzroki kriz, kriminalizacija družbe, konfliktnost juga bivše SZ, možen vpliv the pojavov na povratak k starim obrazcem zunanje-političnega obnašanja - str. 135). Geopolitika ima še vedno velik vpliv na razumevanje geostrateškega in varnostnega položaja RF, ruskih manjšin na ozemlju nekdanje SZ ter na raznovrstnost ruskih interesov do sosednjih držav.

Avtorja v nadaljevanju ugotavlja, da v Rusiji po koncu hladne vojne niso razvili dosledne nacionalno-varnostne politike. Do določene mere bi to lahko bilo razumljivo, saj je dotedanja preglednost Lenovitihe nacionalno-varnostnih relacij razpadla v mozaik, sestavljen iz nenehnih sprememb in spopadov, od majhnih do velikih vojn. Tako med novimi protislovji izstopa dejstvo, da se je ruska varnostna politika znašla v izjemno nenaravnem in težkem položaju, ob tem pa so se istočasno pojavila različna tolmačenja bistvenih vprašanj. Odnos RF do Zahoda in zveze Nato (partnerstvo, konfliktnost) je eno od najbolj nazornih, rešitev pa je, kot pri večini ostalih, odvisna od poteka reform v Rusiji. Vsebinsko izstopajoč del obravnavanega poglavja je posvečen predstavitvi temeljev nacionalno-varnostne strategije RF, ki jo je vlada sprejela decembra 1997, januarja letos pa jo je Putin, tedaj še v.d. predsednika države, dopolnil.

Koncept nacionalne varnosti je politični dokument, ki s številnih izhodišč in v štirih obsežnih poglavjih določa temeljne smeri državne politike na področju varnosti oseb, družbe in države ter zaščite pred zunanjimi in notranjimi ogrožanji. Posamezna poglavja obravnavajo vlogo Rusije v svetovni skupnosti, problematiko ruskih nacionalnih interesov, oblike ogrožanja nacionalne varnosti in načine njenega zagotavljanja.

Že ugotovljena kompleksnost varnostnega izziva torej kaže na vrsto ogrožanj, ki se popolnoma razlikujejo od preteklih in ki zato kot največje prioritete ruske nacionalno-varnostne politike postavljajo

preprečitev razpada federacije, zaščito ruske diaspore in obvladovanje nestabilnosti na njenih mejah in v sosednjih državah. Zato je za RF nujno nadaljevanje tržnih in demokratičnih reform, Zahod pa pri tem lahko odigra ključno vlogo, s tem da bo Rusijo dokončno priznal za enakopravno partnerico in z njo vzpostavil vsestransko politično in gospodarsko sodelovanje. Če bo pri tem še zmožeg potisniti v ozadje dosednji pomen uporabe vojaških sredstev, bo na ta način tudi pomembno olajšan proces ustvarjanja nove evropske varnosti.

Prav zagotavljanju slednje je v obravnavani knjigi posvečeno najbolj obsežno poglavje (ki v vsebinskem in metodološkem smislu zato odstopa od ostalih štirih nacionalnih študij primera). Njegov namen je opredeliti nekatere osnovne institucionalne in strukturalne prvine novonastajajočega evropskega varnostnega sistema v obdobju po koncu hladne vojne in predstaviti nekatere sodobne procese in težnje v evropskem varnostnem okolju, ki bodo bistveno vplivali na bodoč razvoj evropske varnostne strukture. Pri tem je treba dodatno opozoriti, da je evropski varnostni sistem pojmovan kot odprt in kot tak dovzeten za vplive iz svojega notranjega in širšega mednarodnega okolja, kot pomembni novi prvini v njem pa nastopata aktualizacija pojmovanja evropske varnosti (vojaška, ekonomska in humanitarna) ter razvijanje novih povezav med mednarodnimi organizacijami. Šesterica let-teh igra v krojenju evropske varnosti najpomembnejšo vlogo, in sicer so to OZN, Nato, ZEU, OVSE, EU in Svet Evrope. V knjigi so podrobno predstavljene njihova struktura in pristojnosti ter historiat in nekatere najpomembnejše dileme, ki se kažejo v procesu nastajanja nove varnostne podobe na stari celini.

Izhodiščnega pomena za ustvarjanje nove evropske varnostne arhitekture je vsekakor dejstvo, da narava mednarodnih konfliktov po koncu hladne vojne v Evropi poudarja večjo potrebo po sodelovanju območnih in drugih mednarodnih organizacij z OZN. Njena dosedanja prizadevanja za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti je mogoče opredeliti kot uporabo treh skupin varnostnih mehanizmov (mirno reševanje

sporov, akcije ob ogrožanju in kršitvi mednarodnega miru ter mirovne operacije), ki pa, zaradi zgodovinskega bremena okoliščin ob nastanku OZN, danes opozarjajo na potrebo po natančnejši opredelitvi institucionalnega okvira za učinkovito delovanje po koncu bipolarnega globalizma. Pri tem bo pomembno, da namesto oboroženega odvratanja, ki je bilo dosedaj vir zagotavljanja stabilnosti, pridobi na pomenu zaupanje, utemeljeno na pospešenem dvostranskem in mnogostanskem sodelovanju med državami tudi na varnostnem področju, in reforma OZN, ki bo omogočila dejansko enakopravno sodelovanje vseh članic pri sprejemanju odločitev o miru in varnosti ter vzpostavila oblikovanje ustreznih mehanizmov za to (str. 216).

Sodelovanje oz. zблиževanje med EU in ZEU, ki smo mu na konkretni ravni zlasti priča po helsinškem vrhu petnajstertice decembra 1999 in ki se kaže v obliki prevzemanja določenih funkcij ZEU s strani EU, temelji na dejstvu, da v zadnjem desetletju v Evropi naraščajo viri nevojaškega ogrožanja posameznih držav in celotnega kontinenta. Zato v EU potekajo intenzivni procesi ustanavljanja politično-vojaških struktur in enot za hitro posredovanje, kar bo dodatno vplivalo na sposobnost nevojaškega oz. civilnega kriznega upravljanja (in tudi hkrati oživlja aktualnost debat o uvajanju principa okrepljene integracije na področju skupne zunanje in varnostne politike). S tem se krepijo in jasnjijo procesi sodelovanja med EU, ZEU in Natom na področju ustvarjanje evropske varnostne in obrambne identitete, hkrati pa naj bi to pripomoglo k racionalnejši uporabi sredstev in k večji zmožnosti hitrejšega ukrepanja. Z vidika dopolnjevanja in prekrivanja (a tudi tekmovalnosti oz. neskladnosti) pristojnosti navedenih treh varnostnih organizacij bo vsekakor zanimivo opazovati bodoči razvoj na vsaj dveh skupinah evropskih držav - četverici nevtralnih članic EU (Irska, Avstrija, Finska, Švedska) in šesterici članic Nata, ki niso članice EU (Islandija, Norveška, Turčija, Poljska, Češka, Madžarska).

Prav Nato pa predstavlja (trdo) jedro

varnostnih procesov v Evropi in hkrati v svojem dosedanem preoblikovanju (ki je odgovor na njegovo post-bipolarno dilemo poiskati si nov strateški cilj ali pa prenehati obstajati) zajema tri temeljne razsežnosti: širitev z novimi članicami (t.i. politika odprtih vrat), sprejetje novih nalog in poslanstva (okrepljeni program PzM, koncept operacionalnih zmogljivosti) ter sprememba notranje strukture. Med najpomembnejše rezultate dosedanjega preoblikovanja vsekakor sodi evropeizacija Nata, s katero dobivajo evropske članice večji vpliv tako v poveljniški strukturi kot v ukrepanju v nekaterih operacijah brez udeležbe ZDA. V desetletju po koncu hladne vojne se tako Nato preoblikuje iz tipične obrambne organizacije v varnostno organizacijo, ki naj bi poleg obrambnih zagotavljalala še posamezne razsežnosti sodobne varnosti ne samo svojim članicam, ampak tudi širšemu evropskemu mednarodnemu sistemu. V tem pogledu je vsekakor tipična lanskoletna Natova akcija na Kosovu (vojaško posredovanje proti ZRJ - str. 237-241), ki je potekala kot "oborožena človekoljubna intervencija". Avtor obravnavanega poglavja, profesor Grizold, natančno, temeljito in kritično analizira legitimnost in legalnost omenjene akcije, njene pravne, humanitarne in varnostne vidike in šibkosti ter jih prouči v zgodovinskem kontekstu ter skozi pojmovanja mednarodnega prava in ustanovne listine OZN. Delovanje območnih varnostnih organizacij pri zagotavljanju miru in varnosti znotraj konkretnega območja mora biti utemeljeno na načelih ustanovne listine in mednarodno pravo je pri tem še vedno izhodiščno na poziciji suverenosti nacionalnih držav. Ob upoštevanju okoliščin, v katerih je Nato izvedel operacijo letalskih napadov, je mogoče poudariti naslednje elemente v prid njeni legitimnosti (na račun katere je bilo, za razliko od neosporavane legalnosti, izrečene precej skepse): prvič, mednarodna skupnost je sprejela vrsto ukrepov, da bi zaustavila nasilje ZRJ in zagotovila spoštovanje temeljnih svoboščin, zato je v tem kontekstu Natovo operacijo mogoče razumeti kot legitimno prizadevanje članic mednarodnega sistema za uresničitev veljavnih mednarodno-

pravnih norm; drugič, VS OZN je v dveh resolucijah ugotovil, da kriza na Kosovu predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti, a kljub tej podlagi zaradi nasprotovanja dveh stalnih članic, ni bilo mogoče odobriti prisilne humanitarne intervencije, in tretjič, članice Nata so dosegle soglasje o izvedbi operacije tudi brez soglasja VS zaradi poglobljanja krize in nadaljevanega grobega kršenja človekovih pravic s strani ZRJ in zaradi nevarnosti, da bo kriza na Kosovu destabilizirala širše območje jugovzhodne Evrope.

Velike spremembe v geopolitičnem in vojaško-političnem okolju v Evropi po koncu hladne vojne torej očitno narekujejo nove poglede na zagotavljanje varnosti na ravni mednarodnega sistema. Ti morajo bistveno bolj kot v preteklosti temeljiti na načelih sodelovanja, mirnega reševanja sporov in delovanja večstranskih institucij, ki se bodo pri reševanju evropskih varnostnih zadev medsebojno dopolnjevale in zagotavljale udeležbo sleherne države na tem območju. Zagotavljanje t.i. demokratične varnosti (vrh Sveta Evrope na Dunaju 1993 - str. 297) in princip konsenza v OVSE, ki narekuje, da sta uporaba in delovanje varnostnih mehanizmov odvisna izključno od politične volje držav članic, sta dodatni in pomembni dopolnili za evropsko sodelovanje na tem področju zagotavljanja varnosti.

Oceno predstavitve Kitajske in Japonske, obeh azijskih elementov obravnavane svetovne peterice, je treba pričeti z navedbo njune skupne značilnosti oz. pomanjkljivosti: če je za Kitajsko mogoče ugotoviti, da je vsekakor politična in vojaška velesila ter hkrati zaostaja v gospodarski moči, pa za Japonsko velja ravno obratno, saj njena vojaško-politična svetovna pomembnost opazno zaostaja za gospodarsko.

V kitajski družbi je mogoče, glede na njeno izrazito dolgo vojaško tradicijo, ugotoviti tri značilnosti vloge vojaštva v civilni družbi, ki so se kazale v mirnih obdobjih (trdna podrejenost vojske civilnemu nadzoru), v obdobjih nemirov in nestabilnosti (pojav novih vojaških voditeljev in organizacije ter s tem vsakokratna militarizacija političnega življenja) in v zadnjem pol-

drugem stoletju uvajanje sodobne vojaške tehnologije in organizacije. Ob zaznavnem procesu vojaške modernizacije, ki naj bi, med drugim, preoblikovala vojaštvo v samostojen in sodoben vojaški sistem, prihaja v novejšem času do zelo pomembnih, čeprav za javnost skoraj neopaznih premikov na področju, ki je ključnega pomena za določanje kitajskih vojaških politik in za razvoj kitajske vojske - pri odnosih med oboroženimi silami (ljudska osvobodilna armada) in komunistično stranko (str. 315). Opaziti je namreč mogoče zamenjavo nekdanje popolne podreditve vojske komunistični stranki in voditelju s sedanjim modelom bistveno manj obvezujoče vdanosti, ki ga je mogoče analizirati na dveh težnjah: na odnosih med vojsko in voditeljem po eni strani in na spreminjanju razmerja med vojaško in politično hierarhijo po drugi strani. Oboje opozarja na usmerjenost vse večjega dela tako civilnih kot vojaških voditeljev k strokovnim ciljem in strokovni karieri, v nasprotju z njihovimi revolucionarnimi predhodniki, ki so s političnimi kriteriji presegali vse institucionalne meje, še posebej pa vojaške. Nastaja torej nov tip odnosov med vojsko in politično stranko, ki temelji na paleti skupnih interesov dveh, vse bolj ločenih in različnih organizacij ter nezadržno izpodriva nekdanjo brezpogojno podrejenost armade politiki.

Kitajska varnostna politika še vedno temelji na tradicionalnem realizmu (krepitev lastnega položaja do rivalskih držav in ustvarjanje zavezništav z drugimi) ter na spoznanju, da ne bo prišlo do svetovnega spopada oz. vojne Kitajske s katero od velesil. Konec hladne vojne, ki je na globalni ravni sospel z zalivsko vojno, je tak strateški pristop dopolnil z vsaj tremi ugotovitvami (str. 329): a) svetovna dogajanja bodo precej bolj nepredvidljiva kot med hladno vojno, b) brez sovjetskega dejavnika bodo ZDA, spodbujene z zmago v zalivski vojni, igrale vlogo svetovnega policista, in c) Kitajska ne more več računati na to, da bo imela koristi od strateškega trikotnika (SZ, ZDA, Kitajska) in mora zato odkriti nove mehanizme uveljavljanja svojih interesov. Kitajska se tako posveča redefiniranju svoje strateške usmeritve v obdobju, ko je, po

njenem mnenju, svetovna politika v tranziciji, in intenzivno gradi dobre odnose v bližnjem okolju (obnovitev odnosov z Rusijo in povečanje sodelovanja z državami Aseana), hkrati pa ohranja v svojem strateškem razmišljanju obstoj sovražnih držav in hierarhijo zunanjih groženj (ZDA, Japonska, RF, korejska uganaka, osrednja Azija, južna in jugovzhodna Azija). Ob tem je treba dodati, da je kitajska varnost širši območni problem, tako glede na njeno zunanje obnašanje (npr. ozemelske zahteve in vojaška doktrina omejenih in regionalnih vojn) kot na dejstvo, da so desetletja gospodarskih reform ustvarila oz. vzpodbudila pojave potencialne notranje destabilizacije (decentralizacija, neenak razvoj, socialni in ekološki problemi, korupcija, kriminal).

Od sredine osemdesetih let Kitajska ves čas načrtuje bistveno skrčenje vojaškega osebja, posodabljanje vojaške organizacije in tehnike (ob istočasnem povečevanju sicer skoraj nedoločljivega vojaškega proračuna) ter poudarja pomen raziskovalnega in razvojnega delovanja, hkrati pa se od zalivske vojne dalje posveča konceptu aktivne obrambe z visoko tehnologijo. Podobno kot v ZDA pridobiva na pomenu področje "aerospace", tudi Kitajska poudarja strateški pomen vesolja in oceanov, njena nova pomorska obrambna strategija aktivne obrambe na odprtem morju pa utegne sprožiti pomembne mednarodne posledice v vojaškem načrtovanju ostalih akterjev. Poleg povedanega, je treba bralca še napotiti na poučen in nazoren prikaz kitajske trgovine z orožjem, ki državo uvršča med največje svetovne izvoznike klasičnega orožja. Kitajska, tako kot drugi izvozniki orožja, s poudarjanjem načelnosti predvsem upravičuje, ne pa omejuje svoje obnašanje kot izvoznica orožja in s tem povezane zunanje-politične interese.

Za razumevanje Japonske, ki je, poleg Kitajske, precej neznana slovenski obramboslovniki in tudi drugi strokovni javnosti, je vsekakor ključnega pomena, da je to družba, ki je kljub izjemni tehnološki razvosti zelo tradicionalna, z visoko stopnjo kolektivnosti socializacijskega procesa.

Vloga in položaj Japonske v azijsko-pacifiški regiji, kjer še ni opaznejših znakov,

kakšen bo nov sistem stabilnosti in miroljubnih odnosov po koncu hladne vojne, sta predvsem pomembni dejstvi, da se v njej soočajo interesi in strateške usmeritve četverice tu obravnavanih svetovnih sil (ZDA, RF, Kitajska in Japonska) in da Japonska, kljub svoji gospodarski moči, v doglednem času ne bo postala vojaško-politično primerljiva z ostalimi tremi. V njihovih medsebojnih odnosih je verjetno bistvenega pomena japonsko-ameriška varnostna pogodba, katero se razume kot temeljno institucijo ameriške vojaške prisotnosti v tej regiji in preprečevalca vrnitve Japonske v vojaško areno kot samostojne sile. To bi bilo tako pri preostali trojici kot pri večini drugih držav (Asean, APEC itd.) razumljeno kot dejavnik nestabilnosti azijske varnosti. Poleg omenjene pogodbe z ZDA, je za japonsko varnost posebnega in dolgoročnega pomena relacija s Kitajsko, čeprav je hkrati treba opozoriti na dejstvo, da so ravno ZDA od omenjene četverice na tem območju edina država brez ozemelskih zahtev, Kitajska pa tista, ki ima verjetno največ odprtih zadev. Širše varnostne razmere v regiji - in ne samo z japonskega vidika - dodatno zapleta potencialna nevarnost severnokorejskih jedrskih raket, države, ki je deležna sodelovanja in precejšnje pomoči s strani Kitajske in Rusije.

Lahko bi rekli, da je zadržan oz. pasiven japonski vojaško-politični položaj, ki je zgodovinsko znan in razumljen, v notranje-političnem in družbeno-kulturnem smislu pogojen z globoko zakoreninjenim antimilitarizmom in njemu odgovarjajočim institucionalnim ogrođjem, temelječim na ustavni ureditvi po koncu druge svetovne vojne. Koalicijske vlade po koncu hladne vojne so načele vprašanje vloge Japonske v svetu in se s tem aktivno dotaknile občutljive dileme militarizem - antimilitarizem. Ob razumevanju militarizma kot stanja, v katerem so politični, gospodarski, izobraževalni in kulturni vidiki ljudi podrejeni presoji vojaštva, kar se odraža v vrednotah, ideologiji in obnašanju, so se na Japonskem izoblikovale tri smeri kritike postopne militarizacije (str. 406): politološko-vojaška, humanistično-pravna in ekonomska. To je pomemno prispevalo k

močnemu antimilitarističnemu razpoloženju, čeprav je v osemdesetih letih že mogoče govoriti o ponovni militarizaciji japonske družbe in države, ki se je manifestirala v obliki vladnih prizadevanj za vrnitev legitimnosti japonskemu vojaštvu, predvsem v luči normativnih omejitev (a se je hkrati pomembno vezalo na podobne procese v celotni azijsko-pacifiški regiji). Tako se ugotavlja (str. 414), da se je v osemdesetih letih zrušil dobršen del omejitev, ki so bile v preteklosti oblikovane kot varnostne zavore proti pretiranemu obnavljanju militarizma.

V naslednjem desetletju se je normativna omejitev delovanja japonskih samoobrambnih sil znašla na veliki preizkušnji, vlada pa v močnem primežu različnih nasprotujočih si pritiskov, ko se je od Japonske pričakovala najprej vključitev v mednarodno koalicijo v zalivski vojni in pozneje sodelovanje v mirovnih operacijah v Kambodži. To je pripeljalo do sprejetja zakona o mirovnih operacijah (Japonska je potem sodelovala v Kambodži, Angoli, El Salvadorju, Mozambiku, Ruandi in na Golanu), s čimer so se nadaljevale spremembe v smeri postopne militarizacije (katere pojmovanje pa odstopa od pojmovanja militarizacije v državah, kjer je vojska normalno delujoč sistem in sestavni del družbenih odnosov), skladno s prav tako postopnim spreminjanjem javnega in strankarskega mnenja. Slednje je namreč zelo pomembno za razumevanje obravnavane dileme, kajti za Japonsko je značilno, da javno mnenje praviloma omejuje dejavnost na področju varnosti, obrambe in diplomacije (str. 420). Japonska obrambna politika in njena obrambna moč zato temeljita na načelih izključno obrambno usmerjene vojaške politike, na dejstvu, da Japonska ne sme postati vojaška sila, na vztrajanju pri treh nejedrskih načelih (ne posedovati, ne proizvajati in ne dovoliti nameščanje jedrskega orožja) in na zagotavljanju civilnega razvoja vojske. Za slovenskega bralca prinaša poglavje o Japonski dodaten in aktualen izziv: ob analizi delovanja japonsko-ameriškega varnostnega sporazuma ponudi Ferfila, avtor tega dela študije, nekaj izhodiščnih elementov primerjave s Slovenijo

(str. 410-415). Ob vprašanju, koliko lahko ZDA res zaščitijo Japonsko (atomske odvračanje, konvencionalni spopadi, lokalne vojne), zapiše nekaj iztočnic možnega podobnega razmerja ZDA - Slovenija (ob hkratnem opozorilu na upoštevanje potrebnih specifik). Zamisel, ki bi jo bilo vsekakor vredno razviti v posebno študijo.

Kot je bilo že uvodoma zapisano, vsebuje tekst o varnostnih politikah velesil tudi dva eseja - o vojaškem soočanju ZDA in SZ/RF v Arktiki ter o vojaški ekologiji.

Prvi v izhodišče postavlja ugotovitev, da je Arktika postala v obdobju hladne vojne eden najpomembnejših svetovnih poligonov za razvoj strateških oboroževalnih sistemov. Samo na tem območju sta namreč svetovni supersile mejili druga na drugo, k temu pa je treba dodati še dejstvo, da je arktično okolje za napadalne vojaške sisteme poceni in hitro uporabno in nudi relativno visoko stopnjo skritosti in zaščite. To je še zlasti pomembno za delovanje bojnih oz. napadalnih podmornic in raketnih sistemov, saj lahko rakete s tega območja, ki ga nasprotnik ne more kontrolirati, zadenejo vse pomembnejše vojaške cilje v Rusiji, Severni Ameriki in Zahodni Evropi.

Militarizacija Arktike ne poteka samo v znamenju omenjenega soočanja, ampak vnaša tudi vrsto trenj med ZDA in njihove zaveznike. Te relacije so po koncu hladne vojne zajele še naraščajoče težnje po avtonomiji lokalnega prebivalstva (zlasti Inuiti) in čedalje močnejše pritiske po priznavanju nacionalne suverenosti nad morskim in zračnim prostorom ter s tem omejevanje aktivnosti obeh velesil. Podrobna analiza vseh arktičnih držav in njihovih medsebojnih odnosov dodatno ponazarja navedeno občutljivost. V arktičnem prostoru obstaja vrsta odprtih vprašanj oz. možnih in dejanskih mednarodnih sporov, njihovo reševanje pa bi lahko postalo precedens za uravnavanje gospodarskih in vojaških interesov druge, npr. na Antarktiki. V ta sklop kot najbolj izstopajoče sodi ekološko ogrožanje arktičnega prostora, ki postaja čedalje bolj aktualno in akutno, njegov glavni vir pa so poizkusne atomske eksplozije, nesreče ladij

na jedrski pogon in odmetavanje radioaktivnih odpadkov. Popolna prekinitev te prakse je prvi korak k celoviti sanaciji Arktike, med ostale pa spadajo še (str. 155) začetek odstranjevanja in saniranja radioaktivnih odpadkov, zatem ustavitve oz. omejitve nadaljnjih vojaških aktivnosti, ki bi še naprej povzročale takšno onesnaževanje, izdelava in sprejem pravil za neškodljivo shranjevanje razstavljenih podmornic na jedrski pogon in, kot verjetno najpomembnejše, nujnost celovitega dogovora vseh osmih arktičnih držav o skupni varnostni politiki. Drugi esej razgrinja in analizira posledice vojaškega udejstvovanja (proizvodnja in uporaba orožij in spremljajočih proizvodov ter dejavnosti) na uničevanje človekovega fizičnega in biološkega okolja.

Pri tem gre za dodatno intenzifikacijo splošne ekološke ogroženosti, ki se kaže zlasti v učinku tople grede, tanjšanju ozonske plasti in v naraščanju količine odpadkov, hkrati pa tudi za direktne posledice raznovrstnih vojaških odpadkov (odvržena oz. odvečna klasična, kemična in jedrska oborožitev). Tako se po koncu hladne vojne pojavlja protislovje, ko se je močno zmanjšala nevarnost vojaškega uničenja, ki bi ga povzročil sovražnik, hkrati pa se povečujejo nevarnosti v neposrednem okolju. Odvečne namreč postajajo izjemno velike količine različnih vrst oborožitve, ob tem da še ne obstajajo ekološko neškodljivi načini odlaganja oz. uničevanja nepotrebnega orožja. Kot posebej problematični izstopata dejstva, da še ni odgovora na vprašanje, kaj storiti s fuzijskimi materiali v jedrskih bojnih glavah (plutonij in visoko obogateni uran) in da so izkušnje držav (razen delne izjeme ZDA) z uničevanjem različnih vrst orožja zelo omejene (še vedno prevladuje odmetavanje v morje). Dodaten problem je, da so bile prvotne ocene o potrebnih stroških za uničenje orožja izrazito prenizke, saj so leti pri kemičnem orožju okvirno desetkrat višji od proizvodnih.

»Varnostne politike velesil« je obsežna, kompleksna in aktualna analiza, v kateri avtorja, eden specialist za varnostne študije in drugi usmerjen na strateške študije, oba s

številnimi objavljenimi deli, podajata metodološko urejeno in z bibliografijo, opombami, referencami v tekstu ter s tabelami bogato branje, ki je strokovno izčrpno in tehtno ter široko uporabno. Skozi celoten tekst je opazno podajanje in pojasnjevanje širine sodobnega, tj. spremenjenega in dopoljenega koncepta varnosti v obdobju po koncu hladne vojne, ko »prvič v moderni zgodovini vojna ni bila več vzrok za spremembo ravnotežja moči v mednarodnem sistemu« (str. 86). Knjiga je zelo dobra ponazoritev še vedno aktualnega in vsestranskega izziva za družboslovno misel, ki ga je prinesel zlom bipolarizma in obenem ponudil številna izhodišča in zorne kote za nova spoznanja in osvetljevanje dodatnih vidikov. Ob tem je treba še opozoriti na učinkovito zgradbo knjige (pet obsežnih študij primera in dva eseja), na, za slovenske razmere redek, a učinkovit avtorski pristop (sodelovanje dveh avtorjev) in na širok družboslovni in interdisciplinarni pristop, ki vključuje vrsto splošnih, mednarodnovarnostnih, politoloških, ekonomskih in sociološko-kulturnih dognanj.

Za slovenske bralce, med njimi bodo zlasti analitiki, raziskovalci in diplomati ter študentje različnih družboslovnih usmeritev, so še posebej zanimivi številni nastavki za razumevanje in proučevanje odnosa ZDA do Evrope (in njihove nadaljnje prisotnosti na stari celini) in do evropskih varnostnih procesov. Slednje je namreč temeljni okvir za uresničevanje slovenskih zunanjepolitičnih in varnostnih ambicij, knjiga pa s tem dokazuje, kako so tovrstne, globalno zasnovane študije aktualne in uporabne tudi za majhne in nove države, kakršna je Slovenija. Knjiga »Varnostne politike velesil« je zato v vsakem pogledu dobrodošla novost, ki slovensko družboslovno misel enakovredno postavlja ob bok tovrstnim dosežkom priznanih svetovnih univerz.